

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ในครัวเรือนของผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้าน เป็นความพยายามที่จะทำความเข้าใจและศึกษาถึงความสัมพันธ์ในครัวเรือนระหว่างผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้านกับสมาชิกอื่นในครอบครัว รวมทั้งศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ในครัวเรือนของผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้าน ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีลักษณะเฉพาะและเด่นชัดตามบริบททางกายภาพและทางสังคม โดยจะต้องเข้าใจความหมายและตีความอย่างคนในชุมชน ซึ่งการพิจารณาบริบทชุมชนจะช่วยให้ทำความเข้าใจความหมายของปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีกระบวนการที่สลับซับซ้อน และมีลักษณะเป็นพลวัต ไม่หยุดนิ่ง จึงต้องทำความเข้าใจพฤติกรรมของคนในชุมชน ตามปรากฏการณ์ต่าง ๆ

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาชุมชนด้วยตนเอง และเข้าไปเฝ้าสังเกตพูดคุยกับชาวบ้านในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและครบตามประเด็นที่ต้องการศึกษาวิจัย โดยผู้วิจัยใช้เวลาระหว่างเดือน มกราคม 2541 - ธันวาคม 2542 เป็นช่วงเวลาในการเก็บข้อมูล ซึ่งในบทนี้จะกล่าวถึงรายละเอียด และเนื้อหาสำคัญของวิธีการดำเนินการวิจัยโดยแบ่งเป็นหัวข้อสำคัญดังต่อไปนี้

1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและบุคคล

1.1 เป็นการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจาก เอกสาร ตำรา เอกสารทางวิชาการ ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่มีผู้ทำการศึกษาไว้ เกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี และข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ซึ่งได้จากหน่วยงานต่าง ๆ เช่น สำนักงานสถิติจังหวัดลำพูน ฝ่ายทะเบียนราษฎร ฯลฯ เพื่อเป็นกรอบแนวคิดในการเข้าไปเก็บข้อมูล และสังเกตปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในชุมชน

1.2 ศึกษาข้อมูลจากบุคคลที่มีความสำคัญในการให้ข้อมูล พร้อมทั้งคำชี้แนะ แลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์กับผู้ที่มีความรู้ในประเด็นที่ทำการวิจัย ซึ่งได้แก่ อาจารย์ในภาควิชาส่งเสริมการศึกษา โดยเฉพาะอาจารย์ที่ปรึกษา และเพื่อน ๆ ที่เรียนด้วยกัน เพื่อทำความเข้าใจในประเด็นศึกษา

1.3 ศึกษาจากคนในชุมชน ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมาย เช่น ผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้าน ผู้นำชุมชน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น สำหรับการหาข้อมูลอื่นๆ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการพูดคุย สอบถามและสัมภาษณ์ รวบรวมทั้งสังเกต ในส่วนของการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องครอบครัว ผู้วิจัยได้ใช้การพูดคุยสอบถามและสัมภาษณ์ บุคคลและสมาชิกครอบครัว รวมทั้งผู้อาวุโสของครอบครัว คนเฒ่าคนแก่ที่เป็นเครือญาติ และหลังจากได้ข้อมูลทั่วไปในระดับหนึ่งแล้ว ผู้วิจัยซึ่งได้พยายามสร้างความคุ้นเคยยิ่งขึ้นได้ แล้ว จึงเริ่มเข้าสู่ประเด็นปัญหาที่ต้องการศึกษาเจาะลึกตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย จากกลุ่มเป้าหมายที่ตั้งไว้คือผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้านและมีสามีจำนวน 12 คน

2. การเก็บข้อมูลภาคสนาม

2.1 การเข้าพื้นที่และการแนะนำตัว

สำหรับการศึกษาชุมชน ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาชุมชนด้วยตนเอง ก่อนการเข้าพื้นที่ เพื่อการศึกษาวิจัยข้อมูลชุมชนนี้ ผู้วิจัยได้เข้าติดต่อกำนัน นายอำเภอป่าซาง ชาวป่าซาง บางส่วนเพื่อแจ้งให้ทราบว่าจะมีนักศึกษามาทำการศึกษาชุมชนระยะหนึ่ง

เมื่อผู้วิจัยได้เข้าพื้นที่สำหรับการศึกษาชุมชนได้แนะนำตัวต่อชาวบ้านอย่างไม่เป็นทางการโดยขณะที่ไปทำการเก็บข้อมูลนั้น ผู้วิจัยได้บอกถึงเหตุผลของการมาพูดคุยและสัมภาษณ์ชาวบ้านก่อน อาศัยความสัมพันธ์ ความคุ้นเคยในฐานะที่เคยเป็นเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการจัดเก็บข้อมูลที่ต้องทำงานคลุกคลีกับชาวบ้าน ทำงานร่วมกับชาวบ้านอย่างอาศัยความร่วมมือจากชาวบ้านมาตลอด ดังนั้นจึงไม่เกิดปัญหามีช่องว่างหรือมีความแตกต่างระหว่างการเป็นข้าราชการมาทำงานกับชาวบ้านเหมือนข้าราชการจากส่วนอื่น ๆ จากที่เคยทำงานร่วมกับชาวบ้าน ผู้นำในชุมชน จึงสามารถเข้าไปศึกษาวิจัยในชุมชนได้ในฐานะผู้คุ้นเคยกับชาวบ้าน ซึ่งก็ได้รับการต้อนรับ และให้ความร่วมมือด้วยดี จึงได้ให้ข้อมูลอย่างเปิดเผยโดยมีการปรับทุกข์ไปด้วยในบางโอกาส นอกจากนี้ยังได้สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ที่ทำงานอยู่ในชุมชนด้วย ระยะเวลาที่ผู้วิจัยอยู่ในชุมชน บางครั้งใช้เวลาติดต่อกันเป็นสัปดาห์ โดยในแต่ละวันที่อยู่ในชุมชนผู้วิจัยใช้เวลาครั้งละ 3 – 4 ชั่วโมง หรือบางครั้งก็ใช้เวลาทั้งวันในการเข้าศึกษาชุมชน รวมทั้งบางครั้งใช้เวลาในช่วงเย็นที่ชาวบ้านกลับจากทำงานนอกบ้าน หรือช่วงเวลาวันหยุดสุดสัปดาห์สำหรับการพูดคุยและสัมภาษณ์

การเข้าชุมชนเพื่อทำการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยส่วนมากจะเดินทางไป - กลับระหว่างหมู่บ้านกับที่พักในตัวเมืองลำพูน และบางครั้งจะอาศัยพักอยู่กับครอบครัวเจ้าหน้าที่สำนักงานสถิติ ซึ่งเป็นบุตรของผู้ใหญ่บ้านที่อยู่หมู่บ้านใกล้เคียงที่เป็นที่รักใคร่ นับถือของเยาวชนและชาวบ้านโดยทั่วไป

2.2 วิธีการเก็บข้อมูล

ในระยะแรกของการเข้าศึกษาชุมชน ในส่วนของการหาบุคคลที่เป็นผู้ให้ข้อมูลนั้น ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์พูดคุยกับบุคคลทั่ว ๆ ไปในชุมชนที่พบเห็นและผู้ให้ข้อมูลหลักสำหรับการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้อาวุโส พ่อบ้าน แม่บ้านและกลุ่มหนุ่มสาวในหมู่บ้าน เป็นต้น ในการหาข้อมูลในอดีตนั้น ผู้วิจัยใช้วิธีการพูดคุย สอบถามและสัมภาษณ์ จากผู้อาวุโส คนเฒ่าคนแก่ หรือพระสงฆ์ โดยในช่วงแรกเป็นการพูดคุยเรื่องทั่วไป รวมทั้งการมีส่วนร่วมสังเกตและการร่วมทำกิจกรรมที่มีในชุมชน เช่น งานสงกรานต์ของหมู่บ้าน งานกีฬาของชุมชน งานแต่งงาน งานศพ รวมทั้งในการไปพบปะพูดคุยกับชาวบ้านในบางครั้ง

สำหรับการหาข้อมูลอื่นๆ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการพูดคุย สอบถามและสัมภาษณ์ รวบรวมทั้งสังเกตในส่วนของการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับครอบครัว ผู้วิจัยได้ใช้การพูดคุย สอบถามและสัมภาษณ์ บุคคลและสมาชิกครอบครัว รวมทั้งผู้อาวุโสของครอบครัว คนเฒ่าคนแก่ที่เป็นเครือญาติ และการตรวจสอบข้อมูลโดยการสอบถามจากบุคคลหลายๆ ฝ่าย เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความเชื่อถือได้ของข้อมูลการศึกษาชุมชนครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 ลักษณะคือใช้การสัมภาษณ์โดยมีแบบสัมภาษณ์ จึงใช้ทั้งการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและการสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง รวมทั้งวิธีการสังเกตทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์นั้น หากข้อมูลใดเป็นข้อมูลชุมชน ในอดีตผู้วิจัยได้มีการสัมภาษณ์ข้อมูลจากผู้อาวุโสในชุมชนที่มีความรู้และยังคงจดจำเรื่องราวในอดีตได้โดยใช้ทั้งการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ส่วนการสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้างใช้ทั้งในสถานการณ์ที่มีความคุ้นเคย และไม่คุ้นเคยรวมทั้งขณะอยู่ลำพังกับผู้ให้ข้อมูล หรือกรณีมีคนอื่นอยู่ร่วมในการสนทนาและการสัมภาษณ์ รวมทั้งในสถานการณ์ที่ผู้วิจัยแวะไปเยี่ยมเยือนผู้ให้ข้อมูลหรือชาวบ้านที่ไปโดยไม่ได้ตั้งใจที่จะมีการสัมภาษณ์จริงจัง โดยมีการพูดคุยสนทนาไถ่ถามทุกข์สุข ความเป็นอยู่และมีการสอดแทรกคำถามในประเด็นของการวิจัยร่วมอยู่บ้าง

นอกจากนี้ สำหรับข้อมูลชุมชนประเด็นอื่นๆ รวมทั้งประเภทของการศึกษา ข้อมูลครอบครัวก็เช่นเดียวกัน ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์ทั้งแบบมีโครงสร้างและการสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง โดยใช้ในสถานการณ์ที่คล้ายกับการศึกษาข้อมูลชุมชน เช่น มีการสนทนา สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างกับสมาชิกในครอบครัว กรณีที่มีความคุ้นเคยกันและผู้ให้ข้อมูลอยู่ลำพัง เช่น การพูดคุยกับพ่อบ้าน แม่บ้านหรือลูก ๆ ในเรื่องทั่วไปและบางครั้งเจาะลึกบางประเด็น หากผู้ให้ข้อมูลอยู่รวมกันหลายคนในครอบครัว ประเด็นการสนทนาจะเป็นประเด็นทั่ว ๆ ไปที่ไม่มีผลกระทบถึงเรื่องส่วนตัวหรือข้อมูลส่วนตัวของสมาชิกในครอบครัวมากนัก ดังนั้นจึงต้องใช้เวลาในช่วงเย็นหรือช่วงเวลาลงอาหารเย็น ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการสังเกตดังกล่าวเป็นข้อมูลที่ช่วยเสริมข้อมูลในการวิจัย

การสังเกตในประเด็นการศึกษาข้อมูลครอบครัว บางประเด็นเป็นประเด็นที่มีความละเอียดอ่อนและลึกซึ้ง เช่น การพูดถึงข้อมูลส่วนตัวกับพฤติกรรมส่วนตัวบางอย่างของผู้ให้ข้อมูล เช่น การมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปของสมาชิกในครอบครัวที่ผู้หญิงออกไปทำงานนอกบ้าน หรือข้อมูลที่เป็นผลกระทบทางจิตใจของสมาชิกในครอบครัว กรณีที่มีการหย่าร้างหรือสามีมีผู้หญิงอื่น การสังเกตจากการสนทนาและสัมภาษณ์บางครั้งไม่สามารถบอกนัยที่แท้จริงของข้อมูลได้ รวมทั้งข้อมูลในประเด็นอื่น ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์บุคคลอื่นหรือเพื่อนบ้านข้างเคียงเพื่อการตรวจสอบข้อมูลอีกทางหนึ่ง

สำหรับครอบครัวที่ผู้วิจัยเลือกศึกษานั้น บางครอบครัวผู้วิจัยมีความคุ้นเคยและสนิทสนมกับแม่บ้านในครอบครัวนั้น เนื่องจากทำงานอยู่ด้วยกันหรือเคยทำงานร่วมกันมา และบางครอบครัวใน 12 ครอบครัวที่ผู้วิจัยเลือกศึกษา ประกอบอาชีพค้าขายในตลาดและร้านค้าดังกล่าวที่ทำเลเหมาะสมกับการที่ผู้วิจัยจะได้พบปะผู้คนในชุมชนที่แวะเวียนกันมาซื้อของ รวมทั้งเป็นจุดที่ผู้คนมักมาพบปะพูดคุยกันมากอีกจุดหนึ่งซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าเกิดประโยชน์สองทางคือ นอกจากผู้วิจัยจะได้ศึกษาข้อมูลครอบครัว จากครอบครัวค้าขายนั้นแล้ว ผู้วิจัยยังสามารถพูดคุยสอบถามและสัมภาษณ์ประเด็นข้อมูลอื่นๆ ของการวิจัยและสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูลรายอื่น ๆ ไปด้วย

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ใช้อุปกรณ์ช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบบันทึกข้อมูล ผู้วิจัยได้มีการเตรียมแบบบันทึกข้อมูลโดยตีกรอบทำเป็นช่องสำหรับการบันทึก รวมทั้งมีช่องสำหรับใส่ชื่อผู้ที่ถูกสัมภาษณ์และช่องสำหรับบันทึกข้อสังเกตเพิ่มเติมของผู้วิจัยเพื่อให้สะดวกในการจัดเก็บและการสืบค้นข้อมูลต่อไป

สำหรับข้อมูลที่ได้จากการบันทึกในแบบบันทึกข้อมูล เมื่อได้ข้อมูลมาในแต่ละครั้ง ผู้วิจัยได้มีการตรวจสอบและทำสัญลักษณ์ไว้ เพื่อว่าหากมีความจำเป็นต้องใช้ข้อมูลเก๋ามาตรวจสอบละเอียดใหม่หรือเพื่อการตรวจสอบว่าข้อมูลในประเด็นนั้น ๆ ได้ข้อมูลมาครบและเพียงพอหรือไม่ และเพื่อเห็นประโยชน์ในการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

3. การตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยได้มีการตรวจสอบข้อมูลอยู่เสมอ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ข้อมูลโดยผู้วิจัยใช้การตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีเรียกว่า การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล คือเป็นการตรวจสอบแหล่งข้อมูล แหล่งเวลารวมทั้งแหล่งบุคคล (สุภาวงศ์ จันทวานิช , 2531 หน้า 128) เช่น เมื่อมีการพูดคุย สัมภาษณ์และได้ข้อมูลมาแล้ว ผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อมูลโดยการเปลี่ยนแปลงสถานที่ในการพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูล การหาโอกาสพูดคุยเป็นการส่วนตัว รวมทั้งการหาโอกาสพูดคุยกันเป็นกลุ่มใหญ่เนื่องจากทำให้ได้ทราบและรับรู้ข้อมูลเพิ่มเติมรวมทั้งสามารถสังเกตท่าทีของผู้ให้ข้อมูลได้ด้วย เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นจริงและมีความถูกต้อง นอกจากนี้ยังได้เห็นพฤติกรรมด้านอื่นๆ ของผู้ให้ข้อมูลเมื่ออยู่ในกลุ่มซึ่งหากพูดคุยกันเพียงลำพังระหว่างผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูลอาจจะไม่มีโอกาสได้เห็นพฤติกรรมเหล่านี้ ที่สามารถใช้ให้เป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบด้าน การตรวจสอบข้อมูลทั้งที่ได้กล่าวมา มีผลดีคือทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริงและเป็นข้อมูลที่มีความเชื่อถือได้ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อผู้วิจัยได้ข้อมูลจากการศึกษาแต่ละครั้งและได้การตรวจสอบความถูกต้องและความเชื่อถือได้ของข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยได้มีการวิเคราะห์ข้อมูลไปเป็นระยะๆ หากข้อมูลที่ได้ยังไม่เพียงพอต่อการเข้าใจปรากฏการณ์ ผู้วิจัยได้จัดเก็บข้อมูลเพิ่มเติมแล้วนำข้อมูลที่ได้อาตรวจสอบเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลเพิ่มเติม การวิเคราะห์ข้อมูลจึงเป็นกระบวนการที่ดำเนินไปพร้อม ๆ กับการเก็บข้อมูลในภาคสนาม การจดบันทึกข้อมูลโดยละเอียดและการตรวจสอบข้อมูลอย่าง

สม้าเสมอทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลเพียงพอสำหรับการวิเคราะห์และครอบคลุมเนื้อหาทุก ๆ ด้าน หลังจากนั้นจึงนำเอาข้อมูลที่ได้มาประมวล รวบรวมเป็นหมวดหมู่และนำเอาปรากฏการณ์ รวมทั้งเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งมีการตรวจสอบข้อมูลดีแล้วมาทำการจัดระบบเรียบเรียง หาความหมาย เชื่อมโยงและหาความสัมพันธ์ของข้อมูล เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างละเอียด และนำเสนอข้อมูลในเชิงบรรยายดังปรากฏในบทต่อไป